



Unijny program ochrony bioróżnorodności *Natura 2000*

Maciej Podemski*



W sporach dotyczących lokalizacji inwestycji w Polsce coraz częściej pojawia się argument o zaliczeniu danego terenu do unijnej sieci obszarów *Natura 2000*. Utworzenie tej sieci przez państwa członkowskie Unii Europejskiej jest związane z realizacją ONZ-etowskiej koncepcji ochrony różnorodności biologicznej na Ziemi.

Termin różnorodność biologiczna (= bioróżnorodność) został stworzony przez Thomasa Lovejoya w 1980 r. W powszechnym użyciu znalazł się około połowy lat 1980. Stosowany jest w kontekście zagrożeń środowiska naturalnego, w szczególności w odniesieniu do wymierania gatunków. Istnieje wiele definicji bioróżnorodności oraz sposobów jej określania i pomiaru. Najczęściej jest używana definicja zawarta w *Konwencji o różnorodności biologicznej*, podpisanej w 1992 r. na Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych *Środowisko i rozwój*, określanej jako *Szczyt Ziemi* w Rio de Janeiro (w Polsce weszła w życie w 1995 r.).

Według tej definicji różnorodność biologiczna jest to zróżnicowanie organizmów występujących na Ziemi w ekosystemach lądowych, morskich i słodkowodnych oraz w zespołach ekologicznych, których są częścią. Bioróżnorodność ma podstawowe znaczenie w ewolucji oraz trwałości układów podtrzymujących życie w biosferze. Konieczne jest zatem przewidywanie oraz zwalczanie przyczyn jej zmniejszania się lub zanikania. Ubożenie bioróżnorodności wiąże się przede wszystkim z utratą siedlisk, wymieraniem gatunków, a także ze zmniejszaniem się zróżnicowania genowego populacji. W zachowaniu i wzbogacaniu różnorodności biologicznej bardzo ważne jest zatem zróżnicowanie siedlisk oraz ochrona siedlisk słabo lub wcale nieprzekształconych (naturalnych).

Podstawy prawne ochrony różnorodności biologicznej stwarzają także inne konwencje międzynarodowe, m.in.:

□ *Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego* (Konwencja Ramsarska, 1971), której celem jest ochrona obszarów podmokłych i stworzenie międzynarodowej sieci takich obszarów (w Polsce weszła w życie w 1978 r.);

□ *Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego*, zawarta w 1972 r. w Paryżu, na podstawie której są ustanawiane obiekty i regiony świata najcenniejsze pod względem wartości historycznej, kulturowej i przyrodniczej (w 1976 r. podpisana przez Polskę);

□ *Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego* (Konwencja Helsińska, 1974, zrewi-

dowana w 1992 r.), ma na celu ochronę środowiska Bałtyku przez tworzenie morskich obszarów chronionych (w Polsce obowiązuje od 1980 r.);

□ *Konwencja w sprawie międzynarodowego handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem* (Konwencja Waszyngtońska — CITES, 1973), jedna z najważniejszych konwencji międzynarodowych w sprawie ochrony zwierząt i roślin (w Polsce weszła w życie w 1990 r.);

□ *Konwencja o ochronie gatunków wędrownych dzikich zwierząt* (Konwencja Bońska, 1979), ratyfikowana przez Polskę w 1995 r.;

□ *Konwencja o ochronie europejskich gatunków zwierząt i roślin oraz ich siedlisk naturalnych* (Konwencja Berneńska, 1982), ma na celu ochronę europejskiej flory i fauny oraz jej siedlisk, a także promocję współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie (w Polsce zatwierdzona w 1995 r.).

Ochrona przyrody jest jednym z elementów polityki unijnej od wczesnych lat 1970. Mimo wielu osiągnięć na tym polu w Europie nadal jest zagrożone przetrwanie około połowy gatunków ssaków oraz jednej trzeciej gatunków ryb, gadów i ptaków. Pierwszym poważnym krokiem przeciwdziałającym zmniejszaniu się ilości gatunków zwierząt europejskich było uchwalenie w 1979 r. przez Unię Europejską dyrektywy w sprawie ochrony dzikich ptaków, powszechnie nazywanej Dyrektywą Ptasią. Uznano wówczas, że liczba wielu gatunków dzikich ptaków występujących w sposób naturalny na terytorium państw członkowskich zmniejsza się, niekiedy bardzo gwałtownie. Proces ten zagraża środowisku przyrodniczemu ze względu na potencjalne zachwianie równowagi biologicznej. Gatunki dzikich ptaków występujące na obszarze Unii Europejskiej to głównie gatunki wędrowne, które stanowią wspólne dziedzictwo europejskie. Skuteczna ochrona tych ptaków jest więc na ogół problemem transgranicznym, pociągającym za sobą konieczność wspólnej odpowiedzialności państw sąsiedzkich.

Zasadnicze znaczenie w ochronie wszystkich gatunków ptaków ma zachowanie, utrzymanie lub odtworzenie dostatecznej różnorodności ich siedlisk (termin „siedliska naturalne” oznacza obszary lądowe lub wodne wyodrębnione na podstawie cech geograficznych, abiotycznych i biotycznych). Wymaga to przede wszystkim wydzielenia obszarów chronionych, utrzymywania w strefach chronionych siedlisk dzikich ptaków i odtworzenia zniszczonych biotopów. Dyrektywa ta nałożyła na państwa członkowskie UE obowiązek wydzielenia odpowiednich terenów, które ze względu na liczebność gatunków i wielkość występujących tam populacji uznają za obszary specjalnej ochrony (*Special Protection Areas*).

W 1992 r. Unia Europejska przyjęła kolejną dyrektywę, nazywaną Dyrektywą Siedliskową, obejmującą całości-

*EuroGeoConsulting, ul. Jesionowa 36A, 05-816 Michałowice; maciej.podemski@egconsulting.com.pl

wo problemy ochrony dzikiej fauny i flory oraz ich naturalnych siedlisk. Głównym celem tej dyrektywy, będącej wypełnieniem zobowiązań w stosunku do ONZ-etowskiej *Konwencji o różnorodności biologicznej*, jest zachowanie różnorodności przyrodniczej w państwach członkowskich Unii Europejskiej poprzez ochronę wybranych gatunków dzikiej flory i fauny oraz ich naturalnych siedlisk. Ma być przy tym uwzględniona specyfika lokalna i regionalna oraz wymogi gospodarcze, społeczne i kulturalne wyselekcjonowanych obszarów.

Unia Europejska uznała, że w celu zachowania naturalnych siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania wspólnoty konieczne jest wyznaczenie specjalnych obszarów ochrony i stworzenie z nich spójnej europejskiej sieci ekologicznej. Taka sieć utworzona została pod nazwą *Natura 2000*. Obejmuje ona obszary tworzone zgodnie z zaleceniami Dyrektywy Siedliskowej (*Special Areas of Conservation — SAC*), a także obszary specjalnej ochrony (*Special Protection Areas — SPAs*) utworzone w wyniku realizacji Dyrektywy Ptasiej.

Decyzje o metodach wyznaczania obszarów specjalnej ochrony pozostawiono państwom członkowskim. Komisja Europejska jedynie wspiera te działania, pilnując, aby sieć *Natura 2000* została utworzona zgodnie z unijnymi założeniami. Pierwszym krokiem w wyznaczaniu obiektów sieci jest zwykle naukowa ocena, które gatunki w danym kraju powinny być objęte ochroną i w związku z tym, które siedliska są istotne. Z proponowanej krajowej listy siedlisk, które według poszczególnych państw powinny wejść w skład sieci *Natura 2000*, Komisja Europejska w porozumieniu z państwami członkowskimi UE oraz Europejską Agencją Środowiska ostatecznie wybiera i zatwierdza obiekty jako „obszary o znaczeniu europejskim” (*Sites of Community Importance*). Te obszary dane państwo członkowskie musi określić jako „obszary specjalnej ochrony”.

Sieć *Natura 2000* nie tworzy wydzielonych parków narodowych lub rezerwatów, jakkolwiek te szczególnie chronione obszary wchodzą w jej skład. Większość terenów sieci *Natura 2000* może być nadal normalnie użytko-

wana pod warunkiem zachowania zasad ekologicznie i gospodarczo zrównoważonego rozwoju. Państwa członkowskie UE zostały jednocześnie zobowiązane do opracowania dla obiektów sieci *Natura 2000* odpowiednich planów zagospodarowania. Mogą to być plany odrębne lub zintegrowane z innymi planami rozwoju tych terenów. Ponadto mają być prowadzone działania prawne, administracyjne lub wynikające z dobrowolnych umów, dostosowane do wymagań ekologicznych naturalnych siedlisk.

Każdy plan lub przedsięwzięcie, które nie jest bezpośrednio związane z zagospodarowaniem takiego siedliska, ale może na nie w istotny sposób oddziaływać, podlega ocenie. Zgodę na realizację takiego przedsięwzięcia wydają odpowiednie władze krajowe. W przypadku konieczności realizacji przedsięwzięcia mogącego negatywnie wpływać na dane siedlisko, na przykład ze względu na nadrzędny interes publiczny (społeczny lub gospodarczy), państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do podejmowania działań zapewniających ogólną spójność sieci *Natura 2000*.

Na zakończenie należy podkreślić, że Komisja Europejska uczestniczy w finansowaniu sieci *Natura 2000* poprzez specjalny fundusz *LIFE Nature*. Także inne fundusze unijne, takie jak fundusze strukturalne, czy Fundusz Spójności, biorą udział w pokryciu kosztów tej sieci.

Źródła:

Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków, *Dziennik Urzędowy L 103, 25/04/1979, s.1–18, Bruksela*;

Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory, *Dziennik Urzędowy L 206, 22/07/1992, s. 7–50, Bruksela*;

Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r., Dz. U. z dnia 6 listopada 2002 r., Warszawa;

<http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/index.php>